

DANAŠNJE STANJE ONOMASTIKE PRI SLOVANIH

Letošnje leto je pomemben mejnik v razvoju slovanskega imenoslovja. Na četrtem slavističnem kongresu v Moskvi je plenum mednarodne zveze slavistov sklenil, naj se osnuje posebna slavistična onomastična sekcija, ki bi na bodočih slavističnih kongresih nastopala samostojno ter skrbela za pobude in za koordinacijo dela v posameznih slovanskih državah. Ker je onomastika najbolj razvita pri Poljaki, je Poljska akademija prevzela organizacijo in letos od 22.—25. oktobra je bila v Krakovu prva konferenca slovanskih imenoslovcev z bogatim znanstvenim sporedom. Osnovan je bil stalni mednarodni odbor slavistov imenoslovcev, ki naj bi vsaki dve leti priredil podobno konferenco, ako pa to ne bi bilo mogoče, naj bi se sestel vsaj odbor. Po Krakovu bi prišla na vrsto Praga, čez štiri leta pa bo tako slavistični kongres v Sofiji; nato bi morala katera izmed jugoslovanskih akademij organizirati takšno prireditev.

Še bolj razveseljivo pa je, da so začeli po različnih slovanskih državah, kjer imenoslovju še niso posvečali dovolj pažnje, ustanavljati posebne inštitute za onomastiko, skrbeti za vzgojo znanstvenega naraščaja in misliti celo na posebne onomastične katedre na univerzah. Nimamo še podrobnih poročil o tem, kar nastaja v posameznih državah, vendar je že tisto malo, kar vemo, dokaj optimistično. Poleg Poljakov, pri katerih so onomastične tradicije že stare in ne najdemo na poljskih univerzah profesorja lingvisti, ki ne bi delal tudi v tej stroki, se v zadnjih letih razvija tudi Sofija v prvorazredno onomastično središče. Za slavistiko je važen tudi Leipzig, kjer se je pod vodstvom profesorja R. Fischerja na univerzi Karla Marxa razvil germano-slovanski onomastični inštitut, ki si je s številnimi publikacijami, znanstveno objektivnostjo in z brezhibno organizacijo dela ustvaril malodane izjemen sloves. Letos je tem zgledom sledila tudi Praga, kjer so pri akademiji ustanovili poseben onomastični inštitut, medtem ko je profesor Šmilauer že leta gojil to stroko na univerzi in vzgojil vrsto delavcev. Tudi v Rusiji snujejo podobne inštitute in tudi iz ruskih strokovnih publikacij se lahko prepričamo, kako narašča zanimanje za to zanemarjeno znanstveno disciplino. Ako pomislimo, da je krakovska »Onomastica« dosedaj edini strokovni časopis za imenoslovje pri Slovanih, medtem ko je romanističnih in germanističnih že cela vrsta, moramo priznati, da smo bili na tem področju v slavistiki veliki zamudniki in je bilo že res potrebno, da smo se tega zavedeli.

Tudi pri nas v Jugoslaviji so se letos bistveno spremenili odnosi do imenoslovja. Kmalu po krakovski konferenci je medakademski svet vseh treh jugoslovanskih akademij sklical v Zagrebu dvodnevni sestanek zastopnikov akademij in deloma tudi drugih delavcev v imenoslovju. Osnovala se je nekakšna vsedrjavna onomastična komisija, ki se bo sestajala po potrebi in skrbela za koordinacijo dela. V Zagrebu so že prej organizirali širši svet za onomastiko, ki sestoji iz petnajstih filologov, zgodovinarjev, geografov, etnografov in arhivalnih delavcev, ki se ukvarjajo s tem predmetom, v inštitutu za jezik pa stalno dela šest filologov samo pri imenoslovnih nalogah. V Beogradu, kjer delajo dosedaj še v manjšem obsegu, snujejo podobno delovno središče. Tudi Slovenci smo dolžni, da ustvarimo podobno organizacijo, saj je tudi Slovenska

akademija že za ostanek letošnjega leta dobila iz zveznih sredstev sorazmerno vsoto, da lahko čimprej prične z delom.

Seveda ne smemo pričakovati, da bi organizacija dela že sama po sebi pomenila bistven napredek. Onomastika je široko področje, ki zajema poleg jezikoslovja še vrsto drugih disciplin in pomožnih ved. Zanimati pa mora v prvi vrsti lingvista. Njegov delež je najbolj potreben in tudi najbolj pomemben, tako pri zbiranju kakor pri analizah imenskega gradiva. Šele nedvomne in vsestransko preizkušene lingvistične izsledke lahko uporabijo n. pr. zgodovinarji za zgodovino kolonizacije, prav tako, kot samo enake rezultate historičnega gradiva uporabi lingvist pri svojih analizah. Za slavistično onomastiko pa bi lahko rekli, da se je po izidu Miklošičevih sintetičnih del o slovanski imenski tvornosti za pol stoletja prenehala razvijati. Miklošič je postal plot, ki se ga nihče ni upal ali ni znal preskočiti, in to je odločilno vplivalo na nadaljnjo usodo stroke. Resna lingvistika se je prenehala ukvarjati s specifično slovanskimi imenskimi problemi. V prvih desetletjih sedanjega stoletja je jezikoslovec slavista zanimala samo substitucijska fonetika in predсловanski substrat. Ni slučaj, da smo ravno s področja substitucij dobili po zadnji vojni toliko sintetičnih del, naj omenim samo Trautmannove, Vasmerjeve in Skokove monografije. Še vedno so to aktualni problemi, niso pa več edini, ki privlačijo pozornost sodobnega imenoslovca.

S slovanskim imenskim fondom pa so se do nedavnega ukvarjali skoraj izključno amaterji. Pri vseh slovanskih narodih srečamo v tem času podobne pojave, kakor so bili pri nas n. pr. Žunkovič ali Markič. Vendar je težko za celotno slavistiko objektivno oceniti to obdobje prevladujočega amaterstva. Med njimi so bili tudi zelo pozitivni delavci, kakor n. pr. pri Poljaki Kozierowski ali pri nas Tuma in Badjura. Cenimo njihovo zbirateljsko delo, moramo pa biti zelo previdni, kadar hočemo uporabiti njihove izsledke. V Krakovu in v Zagrebu je bilo izrečenega marsikaj v prid amaterjem, a tudi proti njim. Prevladalo je mnenje, da je ne samo za analizo imen, ampak tudi za njihovo zbiranje na terenu potrebna solidna lingvistična izobrazba. Celo pri najbolj preprostih problemih je delo amaterjev povzročilo prav toliko zmede, kolikor je koristilo. Na zahtevnejših področjih pa so seveda popolnoma odpovedali.

Današnja slavistika se znova vrača k slovanski imenski tvornosti. Zanima jo tipologija in struktura imenskega fonda, funkcije posameznih formantov in njihov razvoj, razmerje med besedami in imeni, starost, pomen in razširjenost toponimičnih baz, njihova frekvenca in obdobja produktivnosti. Šele v zadnjih letih se začenja znova oblikovati mnenje, da slovanska imenska tvornost ni bila tako enotna in stagmatična, kakor je mislil Miklošič in večina resnih slavistov za njim. Seveda nihče več ne bo pogreval starih, zavrženih teorij, ki jih je svoj čas v slavistiki analogno izzvala knjiga W. Arnolda, *Ansiedlungen und Wanderungen deutscher Stämme*, ki je doživela dovolj kritik in korektur tudi v germanistiki sami.

Današnja podrobna opazovanja odkrivajo na kupe pojavov, ki vzbujajo pozornost s svojimi areali. Ni pa mogoče postavljati nobenih definitivnih zaključkov, dokler ne bo temeljito vsestransko poznano in analizirano celotno slovansko imensko gradivo.

Redek je slavistični delavec, ki bi imel na razpolago kaj več kakor samo neznan odstotek slovanskega imenskega fonda. Nimamo niti zadovoljivih popisov krajevnih imen za ves razsežni teritorij, naseljen s Slovani. Še huje je z oronimi in hidronimi, da o mikrotoponimiji sploh ne govorim. Prav tako

zanemarjena je antroponimija. Osebna imena posameznih obdobij in kultur, priimki in vse drugo, kar še spada zraven, je dostopno samo fragmentarno. Posamezna delovna središča razpolagajo sicer z večjimi ali manjšimi lokalnimi rokopisnimi zbirkami, ki pa so le malokje v takšnem stanju, da bi prenesla kritično objavo brez temeljite kontrole. Zato je danes za slavistiko osrednji problem zbiranje in objavljane imenskega gradiva. Tega se zavedajo povsod in posvečajo temu največjo pozornost.

Lani so se na moskovskem kongresu vse slovanske in tudi nekatere neslovanske države iz vzhodnega bloka obvezale, da bodo do prihodnjega slavističnega kongresa leta 1963 v Sofiji ne samo zbrale, ampak tudi izdale kompletno hidronimijo svojega ozemlja, urejeno po enotnih kriterijih in lingvistično prekontrolirano. Mišljeno je samo surovo imensko gradivo, razporejeno po velikosti rečnih tokov, reke prvega reda nad 100 km toka, reke drugega reda od 60—100 km toka itd. Kako ogromno je to gradivo, si lahko predstavimo na primeru Bolgarije. Tam so do sedaj že zbrali okoli 40.000 vodnih imen. Kjer so z zbiranjem pohiteli, bodo imeli še čas, da to gradivo tipološko in stratigrafsko analizirajo. Na konferenci v Krakovu je bilo več predavanj posvečenih tem problemom in ob njih se je razvila živahna diskusija.

Čeprav vemo, da se z rusko hidronimijo ukvarja intenzivno tudi berlinski slavist Vasmer, ki se je po dovrstitvi ruskega etimološkega slovarja posvetil problemom rečnih imen, bo vendar istočasna podrobna objava hidronimičnega gradiva skoro dveh tretjin Evrope dogodek prvega reda, ki bo pomenil nov razmah v študiju lingvistične paleontologije in stratigrafije vzhodne Evrope.

Ni znano, če je tudi jugoslovansko zastopstvo v plenumu mednarodne zveze slavistov sprejelo to obveznost. Doslej ni bilo pri nas še nič slišati o takšnem načrtu. Vendar se tudi jugoslovanska onomastika zaveda, da je treba v prvi vrsti pohiteti z zbiranjem gradiva. Naš vsedržavni načrt predvideva izdaje krajevnih imen s točno akcentuacijo, odvisnimi skloni in predložnimi zvezami ter z adjektivnimi in stanovniškimi izvedenkami. Hrvatje posvečajo poleg tega tudi vedno več filološke pažnje mikrotoponimiji. Za Srbijo je ogromno gradivo že zbrano v Srbskem etnografskem zborniku, kjer so po Cvijičevih načrtih geografski opisi naselij dopolnjeni z lokalno mikrotoponimijo in antroponimijo. Na sestanku v Zagrebu so se imenoslovci sporazumeli, da prevzamejo zgodovinarji historično toponimijo. Zelo je že napredovalo delo pri srbskem historičnem atlasu, ki bo v nekaj letih pripravljen za tisk. Za Slovenijo je M. Kos že malodane dokončal Historični topografski leksikon za Primorsko in Kranjsko, medtem ko so njegovi sodelavci, ki zbirajo gradivo za Štajersko, še v znatnem zaostanku. Sklenjeno je bilo, da naj se združijo principi srbskega historičnega atlasa in slovenskega historičnega leksikona. Prvi naj upošteva vse zapise imen do 1500, ne samo najstarejših, slovenski leksikon pa naj dopolnimo z zemljevidi in vsako delo naj izide čim prej, ko bo zrelo za tisk. Pri Hrvatih so za historično ekscerpiranje doslej skrbeli filologi, ki se bodo morali v bodoče brigati tudi za historično antroponimijo. To je pri Slovencih najmanj obdelano področje, ki bo zahtevalo še veliko naporov.

Drug skupen vsedržavni načrt je izdaja priimkov na ozemlju Jugoslavije. Za Slovenijo je sinhronično gradivo že zbrano, drugje ga hite pripravljati. Upati smemo, da bo mogoče v nekaj letih že začeti z izdajami tega gradiva.

Na Poljskem pojde prihodnje leto v tisk prva knjiga historične antroponimije, ki jo je pod vodstvom profesorja Taszyckega zbral in uredil onomastični inštitut poljske akademije v Krakovu. Na Češkem je profesor Svoboda

pripravil peto knjigo dopolnil in dodatkov k Profousovemu delu Místní jména v Čechách, profesor Šmilauer pa ima v tisku Studie o místních jménech v Čechách, prvi poskus analize kolonizacijskega procesa določenega slovanskega ozemlja.

Poleg številne druge publicistike, ki se množi od leta do leta, so ta dozevajoča ali že pripravljena dela najboljše jamstvo, da se bo stanje v slovanski onomastiki v nekaj letih bistveno spremenilo. Ne moremo še misliti na velika vseslovanska sintetična dela s področja imenoslovja, kakor je n. pr. stara slovanska antroponimija ali razvojna analiza slovanskih toponimičnih baz. Vendar vsaka nova zbirka gradiva omogoča globlje in preciznejše znanstvene izsledke. Na konferenci v Krakovu je bil n. pr. izvoljen ožji odbor šestih delavcev (V. Šmilauer — ČSR, S. Rospond — Poljska, K. K. Cilujko — SSSR, I. Duridanov — Bolgarska, R. Fischer — Vzhodna Nemčija, za germansko slovanske probleme in F. Bezljaj — Jugoslavija), ki naj v enem letu izdelajo prvi osnutek načrta za slovanski onomastični atlas. Takšen atlas naj bi prikazal obseg slovanske kolonizacije, smeri in karakteristiko posameznih migracijskih valov in notranji razvoj koloniziranih ozemelj. Šele na mapah in podrobnih tabelah zbrana onomastična dejstva bodo lahko vsaj v najširših obrisih nakazala in pojasnila probleme, ki nas danes vznemirjajo.

Iz arealov posameznih imenskih tipov in toponimičnih baz, iz njihove lokalne frekvence in iz relativne kronologije njihove produktivnosti bo mogoče sklepati neprimerno več, kakor moremo danes. Od onomastičnega atlasa pričakujemo, da bo definitivno rešil vrsto spornih vprašanj v slavistiki. Seveda je to načrt, ki bo v številnih podrobnostih dozoreval še nekaj let, preden bo postal obvezen za vse sedanje in bodoče onomastične inštitute po slovanskem svetu. Pri balkanskih Slovanih je gradivo, ki bi prišlo v poštev za ta atlas, še prav posebno pestro in raznovrstno in bo zahtevalo še intenzivnih priprav, pri katerih si bo treba zagotoviti pomoč vseh onomastičnih odborov in posameznih strokovnjakov v državah.

Končni cilj onomastike kot posebne znanstvene discipline je gotovo zgodovina kolonizacije. Ni pa to edini namen onomastičnih študij. Lingvistika pa se od onomastike nadeja tudi drugih rezultatov. Vedno bolj prodira mnenje, da je onomastika nepogrešljiva metoda pri proučevanju historičnega razvoja leksike. Danes nas v slavistiki posebno zanima rekonstrukcija praslovanskega besednega fonda. Celo vrsto besedi, ki so se samo lokalno ohranile kot apelativa, najdemo na širokem slovenskem ozemlju izpričane kot toponimične baze. Machek in Kopečný, ki v brnski podružnici českoslovaške akademije s celim štabom sodelavcev pripravljata novi primerjalni slovanski etimološki slovar, sta se že odločila, da je treba pritegniti tudi toponimične baze v delo te vrste, kar doslej ni bilo v navadi. Tudi nekateri drugi avtorji posameznih slovanskih etimoloških slovarjev, ki šele nastajajo, se intenzivno ukvarjajo s to mislijo, ki pa žal še ni povsod izvedljiva. Dokler ne bomo imeli zbrane večine slovanske mikrotoponimije za ozemlje posameznih slovanskih narodov, ne bo mogoča popolna slika. Mikrotoponimov pa je brezupno veliko in ravno največji slovanski narodi so v najhujši zadregi, kako naj se lotijo neizmerne gradiva. Gotovo bo preteklo še več desetletij, preden se bo bistveno pomnožilo naše sedanje poznavanje slovanske mikrotoponimije, vendar se mreža polagoma gosti in omogoča vedno bolj realna sklepanja.

Poljaki so naredili lepo potezo, ko so izmenjali z Rusi ukrajinsko prebivalstvo na ozemlju svoje države. Izdali so skrbno zbrano toponomijo in mikro-

toponimijo odseljenih Lemkov in Huculov. Zdi se, da je še vedno najboljše zbirati takšno gradivo na manjšem, zaključenem ozemlju, ne pa v okviru cele države. Problemi, ki jih takšne lokalne zbirke prinesejo na dan, so pobuda za novo, poglobljeno iskanje na sosednjih ozemljih. Enotnega, načrtnega zbiranja mikrotoponimije seveda ni mogoče organizirati.

Še pred nekaj leti je bila slovanska onomastika domena posameznih redkih delavcev. Nihče si ni upal niti pomisliti na tako nagel in krepak razmah. Ko je v Rusiji brez vidnih naslednikov umrl prof. Seliščev in v Zagrebu profesor Skok, se je že zdelo, da ta stroka pri Slovanih odmira. Od redkih neslovanskih slavističnih delavcev nismo mogli pričakovati obnove. Sedanja organizirana skrb se seveda ni pojavila sama od sebe, ampak je posledica dolgoletnega prizadevanja stvari predanih posameznikov, ki niso nehali opozarjati in s svojim delom tudi dokazovati upravičenost teh študij. Kmalu bo mogoče realizirati zahtevo, naj vse večje slovanske univerze ustanove katedre za slovansko onomastiko. Tudi v Jugoslaviji že resno razmišljamo o možnosti posebnega onomastičnega strokovnega časopisa. Naloge, ki jih bo treba izpolniti, bodo morale postati tudi del podiplomskega študija. Možnosti raziskovalnega dela pa so v slovanskem imenoslovju tako številne in pomembne, da bo še dolgo ostalo mladim znanstvenikom hvaležno področje, ki z rezultati bogato plača delovne napore.

Emil Štampar

SVETOZAR MARKOVIČ

Med ljudmi, ki so v davni preteklosti požrtvovalno in z revolucionarnim ognjem zidali temelje naše sedanje socialistične družbe, je Svetozar Marković prav gotovo ena od najbolj markantnih osebnosti. Čeprav je bil rojen v majhni deželi, ki se je z zadnjimi sunki otresala stoletnega turškega pritiska in obenem ječala pod udarci krvoločne prvotne akumulacije kapitala, in čeprav še danes ne veemo natanko, kje je bil rojen, je bil vendar človek svetovnih horizontov, ki je ob pogumnih analizah stvarnosti iskal svetlejše perspektive prihodnosti. In res je zgodovina pri svojem razvoju večinoma sprejela in uresničila njegovo razglabljanje in odločno aktivnost, usmerjeno v iskanje bolj humanih odnosov med ljudmi, čeprav je družbeni razvoj pri nekaterih problemih ubral tudi drugačno pot, kakor jo je utiral ta pomembni srbski revolucionar. Pa tudi ti odmiki niso zmote Svetozarja Markovića, temveč rajši zablode njegovih učiteljev — zelo zapeljive napake, ki jih je sprejemal brez zadostne kritičnosti, ker je spoštoval svetovalce. Vse, kar je bilo pozitivnega, afirmativnega, vse jedro idejne usmerjenosti pa je imelo v sebi toliko humanosti in bistrih perspektiv, da imamo Markovića z vso pravico za svetlega predhodnika prizadevanja, da se osvobodi srbsko ljudstvo, pa tudi drugi jugoslovanski in balkanski narodi, in si ustvarijo socialistično družbeno ureditev.

Kakor vsakemu revolucionarju je tudi njemu življenjska pot tekla čez trnje in skozi soteske. Zaradi socialnopolitičnih razmer v njegovi domovini in položaja v svetu se še niso mogle uresničiti njegove najlepše zamisli, zato je ta vztrajni in bojeviti človek doživel le malo veselih dni in zato so njegovo življenjsko pot dostikrat spremljale črne nevihte.